

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

МАКОВЕЦЬКА Неля Євгенівна

УДК 342.98

**УМИСНІ ВБИВСТВА
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ
ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА:
ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

**Львів
2010**

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Грищук Віктор Климович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, перший проректор
з навчальної та методичної роботи.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік Академії правових наук України,
Заслужений діяч науки і техніки України
Панов Микола Іванович,
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри
кримінального права;

кандидат юридичних наук, доцент
Остапенко Людмила Анатоліївна,
Чернігівський державний інститут права,
соціальних технологій та праці, завідувач
кафедри кримінального права та правосуддя.

Захист відбудеться «25» червня 2010 року о «13.00» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий «15» травня 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Красницький

ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стаття 27 Конституції України закріпила основне природне право кожної людини – право на життя: «Кожна людина має невід’ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров’я, життя і здоров’я інших людей від протиправних посягань».

Кількість умисних вбивств, що вчиняються в Україні, є значною. Так, в 1972 р. в Україні було зареєстровано 1577 вбивств, в 1992 р. – 3679, в 2000 р. – 4034, в 2006 р. – 3220, в 2007 р. – 2906, а в 2008 р. – 2707 вбивства. Для порівняння в Республіці Польща кількість вбивств в 1992 р. становила 1048, в 2000 р. – 1316, в 2006 р. – 826, в 2007 р. – 861, а в 2008 р. – 772 вбивства. Якщо взяти до уваги чисельність населення України в різні періоди згідно з повідомленнями Державного комітету статистики України, то коефіцієнт убивств, вчинених в Україні на 10 тис. населення у 1992 р. становив 0,71, в 2000 р. – 0,82, в 2006 р. – 0,69, в 2007 р. – 0,62, а в 2008 р. – 0,59. В цей же час, враховуючи чисельність населення Республіки Польща, коефіцієнт вбивств на 10 тис. населення цієї країни становив в 1992 р. – 0,27, в 2000 р. – 0,34, в 2006 р. – 0,22, в 2007 р. – 0,23 і, в 2008 р. – 0,20. Ці дані показують, що коефіцієнт вбивств в Україні був і залишається вищим, ніж в Республіці Польща. У зв’язку з цим вивчення польського досвіду кримінально-правової протидії вбивствам становить науковий та практичний інтерес.

Проблеми кримінальної відповідальності за умисне вбивство, окремі його різновиди розглядаються в працях багатьох українських науковців, зокрема, О.В. Авраменка, М.І. Бажанова, В.І. Борисова, Ю.В. Бауліна, В.О. Гацелюка, В.О. Глушкова, О.В. Гороховської, В.К. Грищука, В.Т. Дзюби, М.Й. Коржанського, М.П. Короленка, В.Н. Куца, О.П. Литвина, В.М. Мамчура, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, Л.А. Остапенко, М.І. Панова, О.І. Перепелиці, В.В. Сташиса, В.П. Тихого, С.Д. Шапченка, С.С. Яценка та інших науковців. Проте окремі питання залишаються недостатньо дослідженими або до цього часу є дискусійними, внаслідок чого спостерігається неоднозначне тлумачення тих чи інших правових норм, і тому виникає необхідність їх поглибленого дослідження.

У Республіці Польща провідними науковцями з цієї проблематики були та залишаються І. Андреев, К. Бухала, М.Будин, М. Цесьляк, К. Дашкевич, Л. Гардоцкі, М. Мозгава, Р. Краєвські, М. Кулік, З. Мельнік, С. Стахов’як та інші.

Необхідно також зазначити, що спеціальних монографічних порівняльних досліджень складів умисних вбивств за кримінальним правом України та Республіки Польща як в Україні, так і в Республіці Польща не проводилося.

Вищезазначене зумовлює необхідність проведення порівняльного аналізу складів умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща, що певною мірою сприятиме розвитку української кримінально-правової науки, вдосконаленню кримінального законодавства України, правозастосувальної практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено в контексті пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергової розробки і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ на період 2004–2009 рр., затверджених Наказом МВС України від 5 липня 2004 року № 755, а також теми наукової роботи кафедри кримінального права та криминології «Актуальні проблеми вдосконалення українського законодавства та практики протидії злочинності» (Державний реєстраційний номер 0106 U 003641).

Мета і завдання наукового дослідження. Метою дослідження є порівняльний аналіз складів умисних вбивств за кримінальним правом України та Республіки Польща і вироблення на цьому тлі пропозицій щодо вдосконалення теоретичних положень, чинного кримінального законодавства та практики його застосування.

Для досягнення цієї мети поставлені наступні завдання:

- провести порівняльний аналіз поняття, ознак та видів умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща;
- дослідити спільні та особливі риси елементів основного складу умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща;
- провести порівняльну характеристику кваліфікованих складів умисних вбивств за кримінальним правом України та Республіки Польща;
- порівняти склади умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах за кримінальним правом України та Республіки Польща;
- обґрунтувати теоретичні положення та практичні рекомендації, спрямовані на подальший розвиток науки кримінального права, вдосконалення кримінального законодавства України та практики його застосування.

Об'єктом дослідження є кримінально – правова охорона життя людини за кримінальним правом України та Республіки Польща.

Предметом дослідження є склади умисних вбивств за кримінальним правом України та Республіки Польща.

Методи дослідження були обрані відповідно до мети і завдань дослідження, з урахуванням його об'єкта та предмета. Методологічну основу складають положення та висновки доктрини кримінального права, вироблені на основі теорії пізнання. При проведенні дисертаційного дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи.

В основу дисертаційного дослідження покладено *порівняльно-правовий метод*, який використовувався з метою виявлення загального, подібного та відмінного при вивченні кримінального законодавства України та Республіки Польща про відповідальність за умисні вбивства, положень української та польської доктрини кримінального права, що стосуються умисного вбивства. *Формально-юридичний метод*, який у поєднанні з *методом логічного аналізу* слугував аналізу норм кримінального законодавства України та Республіки Польща про відповідальність за умисні вбивства з позиції дотримання правил законодавчої техніки, конструювання диспозицій цих норм, сприяв виявленню недоліків у побудові останніх та формулюванню пропозицій щодо їх усунення. *Метод моделювання* використано при обґрунтуванні змін та доповнень до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України). *Метод абстрагування* застосовувався під час аналізу ознак складів умисних вбивств. При проведенні дослідження під час вивчення кримінальних справ, узагальнення судової практики, статистичних даних МВС України та поліції Республіки Польща використано також *статистичний метод*. Комплексне застосування названих методів дало можливість сформулювати низку нових, а також таких, що наділені істотними ознаками новизни наукових положень та пропозицій.

Джерельною базою дисертації є КК України, Кримінальний кодекс Республіки Польща, інше законодавство України та Республіки Польща, монографічна та інша спеціальна література. Законодавство та літературу враховано станом на 1 січня 2010 року.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали 225 кримінальних справ, що були розглянуті судами України та Республіки Польща протягом 1990–2009 років. Крім того, автором використано постанови Пленуму Верховного Суду України та вироки Найвищого Суду Республіки Польща.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно є першим в Україні спеціальним монографічним порівняльним дослідженням складів умисних вбивств за кримінальним правом України та Республіки Польща. В проведеному дослідженні обґрунтовано і сформульовано положення і висновки, які є новими для науки кримінального права або такими, що наділені істотними ознаками новизни.

Найбільш вагомими з числа теоретичних положень, рекомендацій, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації, є наступні:

вперше:

- доведено, що кримінальне законодавство України та Республіки Польща в частині відповідальності за умисні вбивства є подібними та в цілому відповідають сучасним вимогам щодо захисту життя людини. Відмінність нормативно-правового регулювання відповідальності за умисне вбивство у вказаних державах стосується окремих аспектів, причому

законодавство кожної з цих держав має як переваги, так і прогалини в порівнянні із законодавством іншої держави;

- встановлено, що перевагою кримінального законодавства України в порівнянні з законодавством Республіки Польща в частині нормативно-правового регулювання відповідальності за умисне вбивство є вищий ступінь диференціації кримінальної відповідальності за такі діяння в КК України;

- обґрунтовано, що кримінальне право Республіки Польща містить окремі розв'язання проблем кримінально-правового регулювання, які заслуговують на законотворче запозичення. Серед них насамперед: визнання необхідності встановлення відповідальності за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах – «вчинення вбивства із застосуванням вогнепальної зброї», із доповненням відповідно п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України, та щодо виокремлення самостійного складу злочину – «заподіяння смерті зі співчуття (еутаназія)».

удосконалено:

- теоретичні підходи до розуміння поняття вбивства; пропонується визначити вбивство як умисне, протиправне, насильницьке діяння, що посягає на життя іншої людини і заповдіює їй смерть;

- розуміння поняття «відразу після пологів», що міститься в диспозиції ст. 117 КК України. Запропоновано змінити редакцію п. 21 постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», вказавши, що під поняттям «після пологів» слід розуміти період часу, що триває впродовж однієї доби після закінчення пологів;

- наукові ідеї щодо встановлення кримінальної відповідальності за умисні вбивства при обтяжуючих обставинах, що вчинені під впливом особливо низьких і засуджуваних мотивів. У зв'язку із цим обґрунтовано доцільність доповнення п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України мотивами «етнічного походження та ідеологічних переконань».

набули подальшого розвитку:

- положення про доцільність визнання людини предметом складу умисного вбивства;

- положення про необхідність заміни поняття «особа» поняттям «людина» в назві розділу другого Особливої частини КК України та у ст.ст. 115, 120 КК України, а також у назві та змісті постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи».

У результаті дослідження обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення чинного КК України та постанов Пленуму Верховного Суду України в частині регулювання відповідальності за умисні вбивства, текст яких викладений у висновках до роботи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення можуть бути використані:

- в галузі науково-дослідної діяльності – як підґрунтя для подальшого дослідження проблем кримінальної відповідальності за умисні вбивства;
- у правотворчій діяльності – при виробленні відповідних змін та доповнень до чинного КК України, що стосується відповідальності за злочини проти життя особи;
- у правозастосовній діяльності – при кваліфікації злочинів проти життя особи, а також при виробленні роз'яснень практики застосування законодавства про відповідальність за злочини проти життя особи Верховним Судом України;
- у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників та навчальних посібників, методичних матеріалів, при викладанні курсу «Кримінальне право України. Особлива частина» тощо.

Особистий внесок здобувача. Під час написання дисертації наукові розробки та ідеї, що належать авторові даної дисертації, у співавторстві з іншими авторами не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Дисертаційне дослідження обговорювалося на засіданнях кафедри кримінального права та кримінології, міжкафедральному семінарі Львівського державного університету внутрішніх справ України. Теоретичні положення та висновки дисертації апробовані на: міжнародних науково-практичних конференціях: «Сьомі осінні юридичні читання» (Хмельницький 2008 р.), «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (Луцьк 2009 р.), «Правова політика Української держави» (Івано-Франківськ, 2010 р.); міжнародному симпозіумі «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи вдосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності» (Львів 2009 р.); всеукраїнських наукових конференціях: «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (Львів 2008 р.; 2009 р.), «Актуальні проблеми кримінального права та кримінології» (Донецьк 2009 р.); звітній науковій конференції факультету з підготовки слідчих Львівського державного університету внутрішніх справ (Львів, 2009 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено у п'яти наукових статтях, які опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджений ВАК України, а також у восьми тезах виступів на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок, з них основний текст – 193 сторінки, список використаних джерел (395 найменувань) – 36 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, зазначено зв'язок роботи з науковими планами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, його наукову новизну та положення, що виносяться на захист, практичне значення отриманих результатів, відомості про апробацію результатів дисертаційного дослідження.

Розділ 1 «Поняття, ознаки та види умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща» складається з трьох підрозділів. Підрозділ 1.1. *«Поняття вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща»* присвячений порівняльному аналізу поняття вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща. На підставі цього обґрунтовано, що законодавче визначення вбивства, яке міститься в ч. 1 ст. 115 КК України, потребує уточнення. Визнано позитивним польський досвід, відповідно до якого вбивство є виключно умисним злочином. Запропоновано закріпити в ч. 1 ст. 115 КК України наступне визначення вбивства: вбивством є умисне, протиправне, насильницьке діяння, що посягає на життя іншої людини і заподіює їй смерть.

У підрозділі 1.2. *«Ознаки вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща»*. Обґрунтовано, що поняттю вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща притаманні наступні ознаки: 1) вбивство є діянням, яке може бути вчиненим як у формі дії, так і у формі бездіяльності; 2) вбивство є умисним діянням; 3) вбивство є протиправним діянням; 4) вбивство є насильницьким діянням; 5) вбивством є діяння, що посягає на життя іншої людини; 6) вбивством є діяння, що заподіює смерть іншій людині. У зв'язку з цим автором запропоновано виключити термін «умисне» зі ст.ст. 22, 115–119, 404, 438, а також сформулювати назву ст. 119 так: «Заподіяння смерті через необережність», внівши такі ж зміни до обох частин цієї статті.

Підрозділ 1.3. *«Класифікація умисних вбивств за кримінальним правом України та Республіки Польща»* присвячений порівнянню класифікацій вбивств за кримінальним правом цих держав. На основі критерію ступеня їх тяжкості запропоновано таку класифікацію: 1) основний склад умисного вбивства (просте вбивство); 2) вбивства при обтяжуючих обставинах; 3) вбивства при пом'якшуючих обставинах; у залежності від того, яке місце займають суспільні відносини щодо охорони життя в об'єкті злочину, – загальні види вбивства та спеціальні види вбивства.

Розділ 2 «Основний склад умисного вбивства за КК України та Республіки Польща» містить чотири підрозділи. У підрозділі 2.1. *«Об'єкт основного складу умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща»* проведено аналіз об'єкта цього виду вбивства.

З'ясовано, що поняття «об'єкт злочину» в кримінальному праві Республіки Польща не вживається. Натомість вживається поняття «предмет охорони». Змістовні ж розуміння обох цих понять подібні. При цьому додатково обґрунтовується положення, що предметом вбивства є людина, на яку здійснюється посягання.

Підрозділ 2.2. *«Об'єктивна сторона основного складу умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща»*. Внаслідок порівняльного аналізу зроблено висновок, що в кримінальному праві обох держав традиційно вважається, що об'єктивна сторона основного складу вбивства включає в себе три обов'язкові ознаки: 1) суспільно небезпечне діяння, яке полягає у посяганні на життя іншої людини; 2) суспільно небезпечний наслідок у виді смерті іншої людини; 3) причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками у виді настання смерті іншої людини.

У наступному підрозділі 2.3. *«Суб'єкт основного складу умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща»* зазначається, що суб'єкт простого складу умисного вбивства є загальним, проводиться порівняльний аналіз ознак цього суб'єкта. Встановлено вікову відмінність суб'єкта: за кримінальним правом України – 14 років, а за кримінальним правом Республіки Польща – 15 років. Наголошується, що польський досвід з проблем вікової неосудності заслуговує на подальше вивчення щодо можливої його імплементації в українське законодавство.

Підрозділ 2.4. *«Суб'єктивна сторона основного складу умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща»* містить порівняльну характеристику ознак та змісту прямого і непрямого умислу при вбивстві за кримінальним правом України та Республіки Польща, звернено увагу на подібність їх трактування в обох державах.

У Розділі 3 **«Склади умисних вбивств при обтяжуючих обставинах за кримінальним правом України та Республіки Польща»** зроблено, зокрема, висновок, що КК України передбачає значно більше видів складів умисних вбивств при обтяжуючих обставинах, що дозволяє більш чітко індивідуалізувати кримінальну відповідальність за умисні вбивства. Констатується, що українська судова практика займає хибну позицію, відповідно до якої кваліфікуюча ознака «вбивство малолітньої дитини» наявна тоді, коли винний достовірно знав, що потерпілий є малолітнім, або припускав це, або за обставинами справи повинен був і міг це припускати. Умисел передбачає усвідомлення усіх ознак об'єктивної сторони, в тому числі й малоліття потерпілого. Крім того, наведено аргументи на користь необхідності введення до ч. 2 ст. 115 КК України нового складу умисного вбивства – вбивство із застосуванням вогнепальної зброї, а також

запропоновано внести зміни до п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України, виклавши його в наступній редакції: **«з мотивів расизму, етнічного чи національного походження, релігійних чи ідеологічних переконань потерпілого»**.

Розділ 4 «Склади умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах за кримінальним правом України та Республіки Польща». У підрозділі 4.1. *«Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України та Республіки Польща»* зазначається, що відповідно ж до § 4 артикулу 148 КК Республіки Польща, стан сильного душевного хвилювання повинен бути виправданий обставинами. Судова практика Республіки Польща не виключає можливість застосування насильства в стані сильного душевного хвилювання до третьої особи, хоча такі випадки визнаються винятком, а не правилом. Зроблено висновок, що формулювання ст. 116 КК України є більш досконалим, ніж формулювання § 4 артикулу 148 КК Республіки Польща, оскільки чітко визначає причини виникнення у винної особи стану сильного душевного хвилювання. Крім того, запропоновано: *«заподіяння шкоди в стані сильного душевного хвилювання третім особам»* враховувати при призначенні покарання як обставину, що пом'якшує покарання.

У підрозділі 4.2. *«Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини за кримінальним правом України та Республіки Польща»* зазначається, що український законодавець, на відміну від польського, передбачив відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини не лише під час пологів, але й після них. Оскільки в акушерстві прийнято вважати, що період *«після пологів»* триває одну добу після їх закінчення, вбивством відразу ж після пологів слід вважати вбивство, вчинене протягом доби після пологів. Крім того, оскільки умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини повинно бути обумовлене емоційною напругою, викликаною вагітністю та пологами, а також психічними процесами, що їх супроводжували, запропоновано вказати в диспозиції ст. 117 КК України на зв'язок об'єктивної сторони цього вбивства з емоційним станом. Тобто, що воно вчинене під впливом пологів.

У підрозділі 4.3. *«Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця за кримінальним правом України та Республіки Польща»* зазначається, що польське кримінальне законодавство, на відміну від українського, не передбачає такого складу вбивства. Такі діяння кваліфікуються залежно від обставин – як просте вбивство або як вбивство при обтяжуючих обставинах.

Підрозділ 4.4. *«Еутаназія за кримінальним правом України та Республіки Польща»* присвячений аналізу складу вбивства на вимогу (еутаназія) за кримінальним правом Республіки Польща. Наводяться аргументи на користь необхідності закріплення такого складу злочину в

кримінальному законодавстві України. Водночас, вказується на недоліки § 1 статті 150 КК Республіки Польща. З урахуванням польського досвіду запропоновано редакцію відповідної статті до КК України, яка б передбачала відповідальність за вчинення цього складу вбивства, а саме: «Заподіяння смерті зі співчуття (еутаназія)».

ВИСНОВКИ

Вивчення монографічної та іншої спеціальної літератури, чинного кримінального законодавства України та Республіки Польща і практики його застосування, що стосується теми дисертаційного дослідження, дозволило зробити наступні висновки.

I. Актуальність теми кримінальної відповідальності за умисні вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща, що визначена у вступі до дисертації, повністю підтвердилась у ході проведеного наукового дослідження. По-перше, незважаючи на достатньо високий рівень теоретичної розробки проблем кримінальної відповідальності в доктринах українського та польського кримінального права, встановлено, що низка теоретичних питань, які стосуються даної наукової проблематики, продовжують залишатися дискусійними або недостатньо дослідженими. Зокрема, це стосується поняття вбивства та його ознак, класифікації вбивств, розуміння поняття об'єктів складів умисних вбивств, предмета умисних вбивств, ознак об'єктивної та суб'єктивної сторін складів умисних вбивств, кримінально-правової кваліфікації умисних вбивств. По-друге, доведено потребу зміни назви розділу другого Особливої Частини КК України, а також відповідного удосконалення диспозицій окремих норм чинного КК України, зокрема, ч. 1 ст. 115, ч. 2 ст. 115, ст. 116, ст. 117, ст. 118, ст. 119, ч. 1 ст. 120 КК України. По-третє, аналіз практики застосування норм чинного КК України при здійсненні кримінально-правової кваліфікації умисних вбивств дозволив зробити висновок про доцільність уточнення окремих пунктів постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», а також зміни її назви.

II. Порівняльний аналіз чинних КК України та Республіки Польща дозволив встановити, що:

1. Кримінально-правова охорона життя людини в обох державах відповідає загалом сучасним вимогам суспільного життя;

2. У чинному КК України на відміну від КК Республіки Польща, зокрема: а) закріплено поняття вбивства; б) більше складів умисних вбивств при обтяжуючих обставинах – в ч. 2 ст. 115 КК України їх 14, а в статті 148 КК Республіки Польща – 8; в) відсутній склад умисного вбивства при пом'якшуючих обставинах «еутаназія»; г) дещо по-іншому сформульовано склад умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання. Відповідно

до ст. 116 КК України, стан сильного душевного хвилювання повинен виникнути раптово внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання або тяжкої образи з боку потерпілого. Відповідно ж до § 4 артикулу 148 КК Республіки Польща, стан сильного душевного хвилювання повинен бути виправданий обставинами. Судочинство Республіки Польща не виключає можливість застосування насильства в стані сильного душевного хвилювання до третьої особи, хоча такі випадки визнаються винятком, а не правилом. Видається, що формулювання складу цього злочину у КК України є більш досконалим, оскільки чітко визначає причини виникнення у винної особи стану сильного душевного хвилювання. Формулювання ж «виправданий обставинами», що використовується у польському кримінальному законодавстві, є оціночним і викликає різнобій думок вчених щодо його розуміння; д) кримінальне законодавство як України, так і Республіки Польща передбачає як привілейований склад злочину умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. Ці склади злочину мають як спільні, так і відмежувальні ознаки. Зокрема, як і польське, так і українське кримінальне законодавство суб'єктом цього злочину визнає жінку, яка народжує або народила дитину. Причиною виділення даного злочину в привілейований склад в обох випадках визнається особливий психічний стан жінки під час пологів, що зменшує здатність усвідомлювати свої дії чи керувати ними. Однак український законодавець, на відміну від польського, поширює дії цього привілейованого складу злочину не лише на стан під час пологів, але й на стан після них. Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини як за КК України, так і за КК Республіки Польща повинно бути обумовлене емоційною напругою, викликаною вагітністю та пологами, а також психічними процесами, що їх супроводжували. Однак у диспозиції ст. 117 КК України, на відміну від диспозиції артикулу 149 КК Республіки Польща, не вказано, що умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів повинно бути обумовлене особливим психічним станом винної особи;

3. У КК Республіки Польща, на відміну від КК України, зокрема: а) передбачено вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за умисні вбивства – 15 років, а за КК України – 14 років (ст.ст. 115–117 КК України) та 16 років (ст. 118 КК України); б) передбачено вікову неосудність. Відповідно до § 2 артикулу 10 КК Республіки Польща, обставини справи, ступінь розвитку неповнолітнього, умови його виховання мають свідчити, про доцільність притягнення його до кримінальної відповідальності, особливо коли виховні заходи, вжиті раніше до нього, не мали належного впливу; в) закріплений склад умисного вбивства при пом'якшуючих обставинах «еутаназія». В Україні такі діяння, залежно від обставин справи, кваліфікуються за ч. 1 або 2 ст. 115 КК; г) відсутній склад умисного вбивства при пом'якшуючих обставинах – умисне вбивство при перевищенні меж

необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. В Республіці Польща такі вбивства, залежно від обставин справи, кваліфікуються за артикулом 148 КК Республіки Польща, як просте вбивство, або вбивство при обтяжуючих обставинах. У випадку перевищення меж необхідної оборони, особливо коли винна особа застосувала спосіб оборони, не співрозмірний до нападу, суд може застосувати надзвичайне пом'якшення покарання або навіть відмовитися від його застосування. Крім того, суд повинен відмовитися від застосування покарання, якщо перевищення меж необхідної оборони було наслідком страху або душевного хвилювання, виправданого обставинами справи; д) є більш суворими покарання, що передбачені чинним КК за умисні вбивства: 1) основний склад умисного вбивства (§ 1 артикулу 148 КК Республіки Польща) – позбавлення волі на строк від 8 до 25 років, або довічне позбавлення волі, а за КК України – позбавлення волі на строк від 7 до 15 років; 2) вбивство при обтяжуючих обставинах (§ 2, § 3 артикулу 148 КК Республіки Польща) – позбавлення волі на строк від 12 до 25 років або довічне позбавлення волі, а за КК України – позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічним позбавленням волі і, крім цього, – конфіскація майна у випадку вчинення умисного вбивства з корисливих мотивів; 3) умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (§ 4 артикулу 148 КК Республіки Польща) – позбавлення волі на строк від 1 до 10 років, а за КК України (ст. 116) – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк; 4) умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (артикул 149 КК Республіки Польща) – позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років, а за КК України (ст. 117) – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк.

4. Подібними або близькими як в кримінальному законодавстві, так і в доктрині кримінального права обох держав є:

а) поняття вбивства;
б) оцінка умисного вбивства як тяжкого чи особливо тяжкого злочину;
в) визнання суб'єктом вбивства фізичної особи і невизнання суб'єктом вбивства юридичної особи, незважаючи на те, що суб'єктом ряду злочинів за КК Республіки Польща може бути і юридична особа;

г) класифікація умисних вбивств на три основних види: 1) основний склад умисного вбивства (просте вбивство); 2) умисне вбивство при обтяжуючих обставинах; 3) умисне вбивство при пом'якшуючих обставинах;

д) виокремлення в доктринах українського і польського кримінального права загальних видів умисних вбивств та спеціальних видів умисних вбивств. В українському кримінальному праві до загальних видів умисних вбивств відносять вбивства, в яких життя людини є єдиним безпосереднім об'єктом злочину чи основним безпосереднім об'єктом злочину. До їх числа в українському кримінальному праві відносять вбивства, передбачені

ст.ст. 115–118 КК України, а в польському кримінальному праві – вбивства, передбачені статтями 148–150 КК Республіки Польща. До спеціальних видів відносять умисні вбивства, де життя людини є додатковим безпосереднім об'єктом злочину, який, однак, є пріоритетним об'єктом кримінально-правової охорони, оскільки саме для охорони життя конкретних категорій потерпілих були створені відповідні спеціальні норми. В КК України спеціальними видами умисних вбивств є посягання на життя державного діяча (ст. 112 КК України), посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України); посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України); опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків, якщо вони були пов'язані з умисним вбивством цих осіб (ч. 4 ст. 404 КК України); посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України).

У польському кримінальному праві можна виділити три спеціальних види вбивств: 1) це вбивство військовополонених; 2) вбивство поранених; 3) вбивство військових капеланів під час ведення бойових дій всупереч нормам міжнародного права (§ 1 статті 123 КК Республіки Польща);

5. В українській та польській доктрині кримінального права дискусійними та нетотожними є:

а) розуміння об'єкта умисних вбивств (предмета кримінально-правової охорони в Республіці Польща);

б) визнання людини предметом злочину в кримінальному праві України та «предметом виконавчим» в польському кримінальному праві;

в) трактування обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу вбивства: 1) суспільно небезпечного діяння; 2) суспільно небезпечних наслідків; 3) причинового зв'язку між суспільно небезпечним діянням винного та суспільно – небезпечними наслідками у виді смерті іншої людини.

III. У процесі даного дисертаційного дослідження обґрунтовано доцільність: 1) внесення наступних змін до чинного КК України:

а) назву другого розділу Особливої Частини КК України викласти так: «Злочини проти життя та здоров'я **людини**», а також виключити з п.п. 1, 5 ч. 2 ст. 115 та ст. 120 КК термін «**особа**», замінивши його терміном «**людина**»;

б) змінити редакцію ч. 1 ст. 115 КК України, визначивши в ній вбивство як **умисне, протиправне, насильницьке діяння, що посягає на життя іншої людини і заподіює їй смерть**;

в) доповнити п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України новою кваліфікуючою ознакою, передбачивши посилення відповідальності за умисне вбивство із застосуванням вогнепальної зброї, та викласти його в такій редакції:

«вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб або із застосуванням вогнепальної зброї»;

г) удосконалити п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України, виклавши його в наступній редакції: **«з мотивів расизму, етнічного чи національного походження, релігійних чи ідеологічних переконань потерпілого»;**

д) виключити з назв та диспозицій ст.ст. 115, 116, 117, 118 КК України термін **«умисне»**, а в назві та диспозиції ст. 119 КК України термін **«вбивство»** замінити на **«заподіяння смерті»;**

е) доповнити диспозицію ст. 117 КК України вказівкою на обстановку вчинення цього злочину, а саме: **вчинення його під впливом пологів;**

є) доповнити диспозицію ч. 1 ст. 120 КК України, передбачивши відповідальність за доведення до самогубства способом обману;

ж) доповнити КК України ст. 118¹ **«Заподіяння смерті зі співчуття (еутаназія)»** в такій редакції **«Заподіяння смерті людині, що хворіє на невиліковну хворобу і у зв'язку з цим переживає нестерпні фізичні або психічні страждання, на її однозначно чітку наполегливу вимогу та під впливом співчуття до неї з метою позбавити її страждань», – карається...»**

2) внесення таких змін до постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи»:

а) у назві даної постанови та у її тексті замінити термін **«особа»** терміном **«людина»;**

б) уточнити ч. 1 пункту 6 Постанови вказівкою на ставлення у вину суб'єктові вбивства лише тих кваліфікуючих ознак, які охоплювалися його умислом, виклавши її в такій редакції: **«Під вбивством малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України) розуміється умисне позбавлення життя особи, якій не виповнилося 14 років. Ця кваліфікуюча ознака наявна тоді, коли винний достовірно знав, що потерпілий є малолітнім»**, виключивши, таким чином, можливість кваліфікації за цим пунктом ч. 2 ст. 115 КК України вбивств, вчинених через необережність;

в) доповнити п. 21 Постанови визначенням поняття **«після пологів»** та викласти її так: **«Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини слід кваліфікувати за ст. 117 КК України, якщо воно вчинене під час пологів або протягом доби після них. Вчинення цих дій через добу або більше після пологів, за відсутності кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України, тягне відповідальність за ч. 1 зазначеної статті».**

Таким чином, проведене дисертаційне дослідження дало можливість заповнити ряд прогалин у вітчизняній кримінально-правовій науці, показало перспективність подальших компаративістських досліджень в царині кримінального права.

Набутий досвід порівняння кримінального законодавства України та Республіки Польща в частині регламентації відповідальності за умисні вбивства дає підстави вважати перспективним проведення відповідного аналізу щодо інших кримінально-правових інститутів, а також детального порівняння кримінального кодексу України із законодавчими актами інших держав. Це дасть змогу сформулювати додаткові пропозиції щодо подальшого вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства та практики його застосування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Маковецька Н.Є. Деякі питання відповідальності за вбивство за кримінальним правом України та Республіки Польща / Н.Є. Маковецька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична – 2009. – № 3. – С. 235–245.

2. Маковецька Н.Є. Поняття вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща / Н.Є. Маковецька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична – 2009. – № 1. – С. 242–252.

3. Маковецька Н.Є. Система кваліфікуючих ознак вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльний аналіз / Н.Є. Маковецька // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». – 2009. – № 4 (ч. 2). – С. 161–165.

4. Маковецька Н.Є. Об'єкт умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща / Н.Є. Маковецька // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. – 2009. – № 47 – С. 121–128.

5. Маковецька Н.Є. Суб'єкт умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща / Н.Є. Маковецька // Науковий вісник Ужгородського національного університету «Право». – 2009. – № 12 (ч. 2). – С. 383–386.

6. Маковецька Н.Є. Вина, як ознака суб'єктивної сторони умисного вбивства за кримінальним правом Республіки Польща / Н.Є. Маковецька // Правова політика Української держави: Матеріали Міжнародної науково – практичної конференції, присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. – 2010. – Том 2 – С. 253–255.

7. Маковецька Н.Є. Вбивство за кримінальним правом Республіки Польща / Н.Є. Маковецька // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник

тез міжнародної наукової конференції «Сьомі осінні юридичні читання». – 2008. – Ч. 4. – С. 69–71.

8. Маковецька Н.Є. Кримінальна відповідальність за евтаназію як диференціація відповідальності за вбивство в Республіці Польща / Н.Є. Маковецька // «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності»: Міжнародний симпозиум 11–12 вересня 2009 року. – 2009. – С. 150–153.

9. Маковецька Н.Є. Діяння як ознака об'єктивної сторони складу вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща / Н.Є. Маковецька // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей на Третій звітній всеукраїнській науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів. – 2009. – С. 80–84.

10. Маковецька Н.Є. Система злочинів проти життя людини за Кримінальним кодексом Республіки Польща / Н.Є. Маковецька // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні. Тези доповідей на Всеукраїнській науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів. – 2008. – С. 153–155.

11. Маковецька Н.Є. Суспільно-небезпечне діяння як ознака об'єктивної сторони умисного вбивства за кримінальним правом України та Польщі / Н.Є. Маковецька // Матеріали звітної наукової конференції факультету з підготовки слідчих. – 2009. – С. 9–12.

12. Маковецька Н.Є. Деякі особливості об'єктивної сторони вбивства за кримінальним правом Республіки Польщі / Н.Є. Маковецька // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.). – 2009. – С. 169–171.

13. Маковецька Н.Є. Об'єктивні ознаки умисного вбивства / Н.Є. Маковецька // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: Збірник тез наукових доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (20–21 березня 2009 р.). – 2009. – С. 369–373.

АНОТАЦІЯ

Маковецька Н.Є. Умисні вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща: юридичний аналіз складів злочинів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2010.

У дисертації проведено порівняльно-правовий аналіз складів злочину умисного вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща. З цією метою проаналізовано поняття та ознаки вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща, на підставі польського досвіду запропоновано авторське визначення вбивства, проаналізовано елементи та ознаки основного складу цього злочину, а також кваліфікованих та привілейованих складів за кримінальним правом обох держав. Обґрунтовується низка положень, спрямованих на подальший розвиток кримінально-правової науки, підвищення якості нормативного регулювання кримінальної відповідальності за вбивство та уточнення в цій частині чинних Постанов Пленуму Верховного Суду України.

Ключові слова: вбивство, кримінальне право, Україна, Республіка Польща, склад злочину.

АННОТАЦІЯ

Маковецкая Н.Е. Умышленное убийство по уголовному праву Украины и Республики Польша: юридический анализ составов преступлений. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2010.

В диссертации проведен сравнительно-правовой анализ составов преступлений умышленного убийства за уголовным правом Украины и Республики Польша.

Диссертация состоит из четырех разделов. В первом разделе проведен сравнительный анализ понятия, признаков и видов умышленного убийства за уголовным правом Украины и Республики Польша. Предложено авторское законодательное определение убийства, согласно которому убийством предлагается считать умышленное, противоправное, насильственное деяние, которое посягает на жизнь другого человека и причиняет ему смерть. Предложено считать убийством лишь умышленное деяние, в связи с чем автор указывает на необходимость переименования ст. 119 УК Украины следующим образом: «Неосторожное причинение смерти».

Во втором разделе автор проводит сравнительный анализ элементов состава преступлений умышленного убийства за уголовным правом Украины и Республики Польша: объекта, объективной стороны, субъекта, субъективной стороны. Указано, что объекты анализируемых составов преступлений за уголовным законодательством обоих государств есть одними и теми же. Родовым объектом убийства есть общественные

отношения, которые существуют в связи с охраной жизни и здоровья другого человека, а непосредственным объектом являются общественные отношения, возникающие по поводу охраны жизни другого человека. Проведен анализ указанных общественных отношений в отношении их структуры: субъекты отношений, их предмет и социальная связь. Признано полностью обоснованной позицию польской науки уголовного права, ввиду которой предметом убийства является человек, на которого совершается посягательство.

Проводя сравнительный анализ объективной стороны, автор обращает внимание, что существующий перечень способов совершения преступлений, предусмотренных ст. 120 УК Украины («Доведение до самоубийства») является неполным, поскольку вне сферы уголовно-правового влияния могут оставаться случаи, когда лицо склонило к самоубийству иное лицо, обманув его (например, о лучшей загробной жизни и т.д.), вследствие чего потерпевший сам принимает решение покончить жизнь самоубийством. В связи с этим, предлагается дополнить ст. 120 УК Украины еще одним способом совершения этого преступления – обманом.

В третьем разделе проводится сравнительно-правовой анализ квалифицированных составов умышленного убийства. На основании этого анализа сделан вывод о том, что украинская судебная практика занимает ошибочную позицию, согласно которой квалифицирующий признак «убийства малолетнего ребенка» имеет место тогда, когда виновный достоверно знал, что потерпевший является малолетним, а также предполагал это или согласно обстоятельствам дела должен был и мог это предполагать. Автор указывает, что умысел предполагает сознание всех признаков объекта и объективной стороны, в том числе и малолетства потерпевшего. В связи с этим предложено внести соответствующие изменения в ч. 1 п. 6 постановления Пленума Верховного Суда Украины № 2 от 7 февраля 2003 года «О судебной практике в делах о преступлениях против жизни и здоровья».

Кроме того, наведены аргументы в пользу внесения изменений в п. 14 ч. 2 ст. 115 УК Украины, изложив его в такой редакции: «на основании мотивов расизма, этнического происхождения, сексуальной ориентации, религиозных или идеологических убеждений потерпевшего».

Раздел четвертый посвящен сравнительной характеристике составов убийства при смягчающих обстоятельствах. Он состоит из четырех подразделов. В результате сравнительного анализа автором сделано предложение о необходимости учета причинения вреда в состоянии сильного душевного волнения третьим лицам в качестве признака, что смягчает наказание при его назначении. Кроме того, предложено указать в диспозиции ст. 117 УК Украины («Убийство матерью своего новорожденного ребенка») на связь объективной

стороны этого преступления с эмоциональным состоянием, поскольку, не смотря на то, что такая связь справедливо считается необходимой при применения уголовного закона правоохранительными и судебными органами, в диспозиции статьи на нее указания нет.

На основании польского опыта автор обосновывает необходимость закрепления в уголовном праве Украины такого вида убийства со смягчающими обстоятельствами, как эутаназия. Учитывая недостатки, которые существуют на сегодняшний день в законодательстве Республики Польша, предлагается авторское определение этого понятия, согласно которому эутаназией является убийство безнадежно больного человека, который переживает невыносимые физические или психические мучения по его требованию и под влиянием сочувствия к нему с целью избавить его мучений. А также предлагается соответствующая редакция ст. 118¹, которая бы предусматривала ответственность за эутаназия.

Ключевые слова: убийство, уголовное право, Украина, Республика Польша, состав преступления.

ANNOTATION

Makovetska N. Wilful homicide according to criminal law of Ukraine and Republic of Poland: judicial analysis of elements of crimes. – Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Law Sciences candidate in speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2010.

Comparative analysis of elements of crimes of wilful homicide according to criminal law of Ukraine and Republic of Poland was made in this thesis. To achieve this aim author analyses the definition and characters of homicide according to Ukrainian and Polish criminal law, proposes his own definition of homicide, analyses characters of murder and manslaughter. The line of statements directed at the further development of the criminal-legal science, the improvement of quality of the criminal-legal relations regulation connected with the commitment of homicide and clarification of the valid resolutions of Ukraine's Supreme Court Plenum is discussed.

Key words: homicide, criminal law, Ukraine, Republic of Poland, elements of crime.

Підписано до друку 07.05.2010 р.
Формат 60x90/16. Папір офсетний. Зам. № 70-10
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.
Львівський державний університет внутрішніх справ
79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.